

INNOVATIVE
WORLD

ISSN: 3030-3079

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

SHARQ AKADEMIK VA KO'P TARMOQLI
TADQIQOTLAR JURNALI

Scientific Journal

2026/5

www.innoworld.net
+998 33 5668868

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Volume 4, Issue 5
2026

Journal has been listed in different indexings

Google Scholar

doi® digital object
identifier

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCES INDEX

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

Academic
Resource
Index
ResearchBib

DRJI

Directory of Research Journals Indexing

The official website of the journal:

www.innoworld.net

Uzbekistan-2026

ROSSIYA IMPERIYASINING TURKISTONDAGI MA'MURIY BOSHQARUV TIZIMI

Ibragimov Iskandar

JDPU 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Rossiya imperiyasining Turkistonda joriy etgan ma'muriy boshqaruv tizimi tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Turkiston general-gubernatorligining tashkil etilishi, ma'muriy-hududiy boshqaruv tizimi, harbiy-ma'muriy siyosat, sud va soliq tizimidagi o'zgarishlar hamda mustamlakachilik boshqaruvining mahalliy aholi hayotiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, Rossiya imperiyasining Turkistondagi boshqaruv siyosati imperiyaning geosiyosiy va iqtisodiy manfaatlari bilan bog'liqlikda ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari Rossiya imperiyasi Turkistonda markazlashgan mustamlakachilik boshqaruv tizimini shakllantirganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar. Turkiston general-gubernatorligi, Rossiya imperiyasi, mustamlakachilik siyosati, ma'muriy boshqaruv, harbiy-ma'muriy tizim, Kaufman, Turkiston o'lkasi, sud tizimi, soliq siyosati.

XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoni bosib olishi mintaqa siyosiy va ijtimoiy hayotida tub o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Turkiston hududlarining imperiya tarkibiga qo'shilishi bilan Rossiya hukumati mustamlakachilik manfaatlariga mos ma'muriy boshqaruv tizimini shakllantirishga kirishdi. Rossiya imperiyasi uchun Turkiston hududi strategik, iqtisodiy va harbiy jihatdan muhim ahamiyatga ega edi. Shu sababli imperiya bu hududda markazlashgan boshqaruv tizimini yaratish orqali siyosiy nazoratni mustahkamlashga intildi. Turkiston o'lkasida joriy etilgan boshqaruv tizimi imperiyaning boshqa mustamlaka hududlaridagi siyosati bilan o'xshash bo'lsa-da, mahalliy sharoit va siyosiy vaziyatni hisobga olgan holda tashkil etilgan.

Turkistonda joriy qilingan ma'muriy boshqaruv tizimi harbiy-ma'muriy xarakterga ega bo'lib, u bir tomondan siyosiy nazoratni ta'minlashga, ikkinchi tomondan iqtisodiy manfaatlarni himoya qilishga xizmat qilgan. Ayniqsa, soliq tizimi, sud boshqaruvi va yer munosabatlaridagi o'zgarishlar mahalliy aholining ijtimoiy hayotiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Rossiya imperiyasining Turkistondagi ma'muriy boshqaruv tizimi masalasi tarixshunoslikda keng tadqiq qilingan mavzulardan biridir. Sovet davri tarixshunosligida bu masala ko'proq "taraqqiyot" va "modernizatsiya" nuqtai nazaridan yoritilgan bo'lsa, mustaqillik davri tadqiqotlarida mustamlakachilik siyosati sifatida baholanmoqda. R.Shamsutdinov, A.Muhammadjonov va D.Alimuhamedovlarning tadqiqotlarida Turkiston general-gubernatorligining

boshqaruv tizimi hamda uning mahalliy aholi hayotiga ta'siri yoritilgan. N.A.Xalfin Rossiya imperiyasining Turkistondagi siyosiy strategiyasini tahlil qilgan. V.V. Bartold Turkiston tarixiga oid tadqiqotlarida Rossiya ma'muriy boshqaruv tizimining o'ziga xos jihatlarini ko'rsatib o'tgan. Ingliz olimi Piter Hopkirk esa Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi mustamlakachilik siyosatini xalqaro geosiyosiy jarayonlar bilan bog'liq holda tahlil qiladi.

Rossiya imperiyasi Turkiston hududlarini bosib olgach, bu yerda markazlashgan boshqaruv tizimini shakllantirish zarurati tug'ildi. 1867-yilda Turkiston general-gubernatorligi tashkil etildi. Ushbu boshqaruv tizimi imperiyaning mintaqadagi siyosiy va harbiy manfaatlarini himoya qilish maqsadida tuzilgan edi. Turkiston general-gubernatorligining markazi Toshkent shahri bo'ldi. General-gubernatorlikka Konstantin Kaufman tayinlanib, unga juda keng vakolatlar berildi. U nafaqat ma'muriy boshqaruvni, balki harbiy va diplomatik siyosatni ham nazorat qilgan. General-gubernator bevosita Rossiya podshosiga bo'ysungan bo'lib, Turkistondagi barcha muhim qarorlar uning nazorati ostida amalga oshirilgan. Bu holat Turkiston boshqaruvining harbiy-ma'muriy xarakterga ega bo'lganini ko'rsatadi.

Ma'muriy-hududiy boshqaruv tizimi. Turkiston general-gubernatorligi viloyatlar, uyezdlar va volostlarga bo'lingan holda boshqarilgan. Dastlab Sirdaryo va Yettisuv viloyatlari tashkil etilgan bo'lsa, keyinchalik Samarqand va Farg'ona viloyatlari ham qo'shildi. Viloyatlar harbiy gubernatorlar tomonidan boshqarilgan. Ular ma'muriy, sud va harbiy vakolatlarga ega edi. Mahalliy boshqaruv tizimida esa oqsoqollar va mingboshilar saqlab qolingan bo'lsa-da, ular Rossiya ma'muriyati nazoratida faoliyat yuritgan. Rossiya hukumati mahalliy boshqaruv tizimini to'liq bekor qilmagan. Bu siyosat mahalliy aholining qarshiligini kamaytirish hamda boshqaruvni osonlashtirish maqsadida amalga oshirilgan.

HARBIY-MA'MURIY BOSHQARUVNING XUSUSIYATLARI. Turkistonda joriy etilgan boshqaruv tizimining asosiy xususiyati uning harbiy xarakterga ega bo'lganidir. Rossiya imperiyasi Turkistonni xavfli chegara hududi sifatida baholaganligi sababli harbiy nazoratga katta e'tibor qaratdi. Harbiy gubernatorlar keng vakolatlarga ega bo'lib, ular siyosiy tartibni saqlash, qo'zg'olonlarni bostirish va soliq yig'ishni nazorat qilgan. Mahalliy aholining siyosiy faolligi qat'iy nazorat ostida bo'lgan. Turkistonda rus qo'shinlarining joylashtirilishi imperiya hukmronligini mustahkamlashga xizmat qilgan. Harbiy istehkomlar va garnizonlar strategik hududlarda tashkil etilgan.

SUD TIZIMI VA HUQUQIY SIYOSAT. Rossiya imperiyasi Turkistonda ikki xil sud tizimini joriy qildi. Bir tomondan rus sudlari faoliyat yuritgan bo'lsa, ikkinchi tomondan mahalliy aholi uchun qozilik sudlari saqlab qolingan. Qozilik sudlari asosan musulmon aholi o'rtasidagi oilaviy va fuqarolik masalalarini ko'rib chiqqan. Biroq siyosiy va jinoiy ishlar Rossiya ma'muriyati nazoratidagi sudlarda ko'rilgan. Sud tizimidagi ushbu siyosat mahalliy aholining diniy va an'anaviy qadriyatlarini qisman saqlab qolish orqali mustamlakachilik boshqaruvini mustahkamlashga xizmat qilgan.

SOLIQ VA IQTISODIY BOSHQARUV. Rossiya imperiyasi Turkistonda iqtisodiy boshqaruv tizimini o'z manfaatlariga mos ravishda shakllantirdi. Soliq tizimi qayta tashkil qilinib, mahalliy aholidan muntazam ravishda soliqlar yig'ildi. Turkiston Rossiya sanoati uchun paxta yetkazib beruvchi muhim hududga aylantirildi. Shu sababli paxta yetishtirish hajmi oshirilib, mintaqa iqtisodiyoti imperiya bozoriga bog'lab qo'yildi⁷. Shuningdek, temir yo'l qurilishi va savdo aloqalarining rivojlantirilishi Turkistonning Rossiya iqtisodiy tizimiga integratsiyalashuvini kuchaytirdi.

Rossiya imperiyasining Turkistondagi boshqaruv tizimi mahalliy aholining siyosiy va ijtimoiy hayotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Mahalliy zodagonlarning siyosiy mavqei zaiflashib, Rossiya ma'muriyati nazorati kuchaydi. Soliq siyosatining kuchayishi va iqtisodiy ekspluatatsiya mahalliy aholi noroziligini oshirdi. Natijada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida bir qator xalq qo'zg'olonlari yuz berdi¹⁶. Shuningdek, ruslashtirish siyosati va mustamlakachilik boshqaruvi mahalliy madaniy va diniy hayotga ham ta'sir ko'rsatgan.

XULOSA. Rossiya imperiyasining Turkistondagi ma'muriy boshqaruv tizimi mustamlakachilik siyosatini amalga oshirishning muhim vositasi bo'ldi. Turkiston general-gubernatorligi orqali imperiya mintaqada markazlashgan harbiy-ma'muriy boshqaruv tizimini shakllantirdi. Mazkur tizim siyosiy nazoratni kuchaytirish, iqtisodiy resurslarni boshqarish va imperiya manfaatlarini himoya qilishga xizmat qildi. Natijada Turkiston hududi Rossiya imperiyasining iqtisodiy va siyosiy tizimiga tobora chuqurroq integratsiyalashdi. Biroq mustamlakachilik boshqaruvi mahalliy aholi manfaatlariga zid bo'lib, iqtisodiy ekspluatatsiya va siyosiy cheklovlarning kuchayishiga sabab bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Халфин Н.А. Политика России в Средней Азии. — Москва: Наука, 1960.
2. Бартольд В.В. Сочинения. Том II. — Москва: Наука, 1963.
3. Шамсутдинов Р. Ўзбекистон тарихи. — Тошкент: Ўқитувчи, 2010.
4. Мухаммаджонов А. Ўзбекистон тарихи. — Тошкент: Университет, 2004.
5. Алимухамедов Д. Туркистон тарихи. — Тошкент, 2015.
6. Наливкин В.П. Краткая история Туркестана. — Казань, 1886.
7. Костецкий П. Завоевание Туркестана. — Санкт-Петербург, 1871.
8. Бекмахмадов М. Туркистонда миллий озодлик ҳаракатлари тарихи. — Тошкент, 2009.
9. Hopkirk P. The Great Game. — London: Kodansha International, 1990.A